

BIBLIOΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ - BOOK REVIEW

Joseph E. Stiglitz *Whither Socialism?*, Massachusetts Institute of Technology, 1994, Ελλην. Μετφ. **Τ. Αναστασιάδη, Γ. Μπιτσακάκη**. Επιστημονική επιμέλεια **Θ. Μίνογλου** με τίτλο *Σοσιαλισμός προς ποια Κατεύθυνση; Οικονομίες σε Μετάβαση*, Εκδόσεις Κριτική, 1998, σσ. 396, ISBN 960-218-155-9.

Η παρούσα πραγματεία του Stiglitz που απαρτίζεται από 17 κεφάλαια στηρίζεται εν μέρει στις διαλέξεις Wicksell που έδωσε στην Οικονομική Σχολή της Στοκχόλμης τον Απρίλιο του 1990 και επεκτάθηκε για να συμπεριλάβει θέματα που αντιμετωπίζουν οι οικονομίες που βρίσκονται στην οδό της μετάβασης προς την ελεύθερη αγορά. Στην εργασία του αυτή επιχειρεί τρία σημαντικά εγχειρήματα: α) να θέσει τα όρια του βασικού corpus της σύγχρονης οικονομικής επιστήμης, β) να υποδείξει τις αδυναμίες που υπάρχουν στο καπιταλιστικό σύστημα και την θεωρητική του παρουσίαση με το σύγχρονο υπόδειγμα της γενικής οικονομικής ισορροπίας ή υποδείγματος Arrow — Debreu, και γ) να επισημάνει τις ελλείψεις και δυσπραγίες του συστήματος του σοσιαλισμού της αγοράς όπως θεωρητικά αναπτύχθηκε αλλά και όπως εφαρμόστηκε σε μερικές χώρες.

Στο πρώτο του κεφάλαιο, αφού επεξηγεί την σχέση μεταξύ του συγχρόνου υποδείγματος ανταγωνιστικής γενικής ισορροπίας με το αντίστοιχο του σοσιαλισμού της αγοράς, επισημαίνει (σ. 14) ότι εάν οι οικονομολόγοι που ασχολήθηκαν με το πρώτο "είχαν δώσει μια σωστή περιγραφή της οικονομίας, τότε ο σοσιαλισμός της αγοράς θα είχε πράγματι μεγάλη πιθανότητα επιτυχίας". Γι' αυτό και στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας του στόχος του είναι να υποδείξει νέους θεωρητικούς δρόμους που ελπίζει να οδηγήσουν στην δημιουργία υποδειγμάτων που πλησιάζουν εγγύτερα την πραγματικότητα, όπως είναι το "πληροφοριακό παράδειγμα" (σ. 18), του οποίου υπήρξε πρωτεργάτης. Με το νέο αυτό "παράδειγμα" (κατά Kuhh) επιχειρεί να δείξει "πώς οι προοπτικές του νέου πληροφοριακού παραδείγματος μπορούν να προσφέρουν τουλάχιστον κάποια κατανόηση των βασικών θεμάτων που αντιμετωπίζουν οι πρώην σοσιαλιστικές οικονομίες" (σ. 19). Για τον λόγο αυτό στο 2ο κεφάλαιο προχωρεί σε μια κριτική για τις αδυναμίες του σοσιαλισμού της αγοράς τις οποίες αποδίδει στην παραμέληση σημαντικών μεταβλητών όπως είναι η λήψη αποφάσεων από τα κεντρικά κρατικά όργανα για την άριστη κατανομή των επενδύσεων, η ανυπαρξία ικανού πλέγματος κινήτρων που θα αυξάνει την προσπάθεια εργασίας, η απουσία πλήρως προθεσμιακών αγορών για όλα τα αγαθά, η έλλειψη μακροοικονομικού συντονισμού, η μονοπωλιακή οργάνωση της αγοράς, κλπ.

Στα κεφάλαια 3 και 4 ασκεί κριτική στα βασικά συμπεράσματα του υποδείγματος Arrow — Debreu σε σχέση με το επίπεδο ευημερίας. Θεωρεί ότι τα δύο θεμελιώδη θεωρήματα με τα οποία δείχνεται ότι κάθε ανταγωνιστική οικονομία θα οδηγήσει σε άριστη κατά Pareto αποτελεσματικότητα και ότι η κατά Pareto αποτελεσματική κατανομή των πόρων μπορεί να επιτευχθεί με τον μηχανισμό της αγοράς, όχι μόνο δεν επιβεβαιώνονται από την εμπειρία αλλά έχουν και πολλές θεωρητικές αδυναμίες. Η βασική του κριτική κατά αυτών των θεωρημάτων έγκειται στην εμπειρική σχετικότητα των υποθέσεων του υποδείγματος της ανταγωνιστικής ισορροπίας που αφορούν: (α) την υπόθεση της τέλει πληροφόρησης, και (β) την υπόθεση για την ύπαρξη ενός πλήρους συνόλου αγορών για τα σημερινά και μελλοντικά αγαθά και υπηρεσίες. Χρησιμοποιώντας επιχειρήματα και αναλύσεις από τις έρευνες που πραγματοποίησε μόνος του αλλά και σε συνεργασία με άλλους (π.χ. τους Greenwald, Shapiro, κ.ά.), επισημαίνει ότι η εμπειρική καταστράτηγηση και απόρριψη της πρώτης υπόθεσης αναπόφευκτα οδηγεί στην εμφάνιση εξωτερικών οικονομιών που δεν επιτρέπουν την επίτευξη της κατά Pareto άριστης αποτελεσματικότητας. Από το άλλο μέρος, η εμπειρικά ανύπαρκτη λειτουργία της δεύτερης υπόθεσης είναι εμφανής αφού λόγω της άγνοιας, των αβεβαιοτήτων, του κόστους συναλλαγών και άλλων εμπειρικών καταστάσεων, οι αγορές δεν είναι πλήρεις όχι μόνο για τα διάφορα σημερινά αγαθά και υπηρεσίες αλλά κυρίως για τα μελλοντικά έτσι ώστε να προεξοφλούνται οι αναμενόμενες αποδόσεις και το κόστος. Συνεπώς, και αυτή η ανυπαρξία λειτουργίας της υπόθεσης περί πλήρων αγορών θα οδηγήσει στον αποκλεισμό πραγματοποίησης της κατά Pareto άριστης αποτελεσματικότητας.

Η κριτική αυτή του Stiglitz ότι τα αποτελέσματα του υποδείγματος της ανταγωνιστικής αγοράς δεν είναι εμπειρικά χρήσιμα ή επιβεβαιωμένα λόγω της εμπειρικής χαλαρότητας των υποθέσεών του, είναι κάτι που είχαν επισημάνει και άλλοι οικονομολόγοι όπως ο Kornai, ο Kaldor κ.ά. (βλ. Καραγιάννης, 1988, σσ. 108-9, 114-5). Είναι σημαντική όμως η διάγνωση του Stiglitz ότι αφού δύο βασικές υποθέσεις αναιρούνται από την πραγματικότητα η οποία δείχνει άλλες καταστάσεις (κόστος πληροφόρησης, ατελή επεξεργασία πληροφοριών, ύπαρξη συμπεριφορών ηθικού κινδύνου, κλπ.), τότε θα υπάρχουν κρατικές παρεμβάσεις που θα είναι κατά Pareto βελτιωτικές.

Όσον αφορά το θεώρημα σύμφωνα με το οποίο την κατά Pareto κατάσταση εγγυάται ο μηχανισμός της αγοράς, ο συγγραφέας αφιερώνει το 4^ο κεφάλαιο για να δείξει ότι συνεπεία της ατελούς πληροφόρησης ο ανταγωνιστικός μηχανισμός της αγοράς έτσι όπως απεικονίζεται με το υπόδειγμα Arrow — Debreu, δεν επιβεβαιώνει την αποτελεσματική λειτουργία των κινήτρων ώστε να επιτυγχάνονται άριστες αποκεντρωμένες αποφάσεις. Δηλαδή ισχύει η μη κυρτότητα του συνόλου των παραγωγικών δυνατοτήτων που ανατρέπει τα συμπεράσματα του υποδείγματος Arrow — Debreu.

Το θεώρημα των Lange — Lerner — Taylor σύμφωνα με το οποίο το υπόδειγμα της ανταγωνιστικής γενικής ισορροπίας μπορεί να λειτουργήσει και στον μηχανισμό της αγοράς - κάτι που έδειξε ότι μπορεί υπό συνθήκες να ισχύει ο Shubik (1977, σ. 217) - επιχειρεί να αποδείξει ο Stiglitz στο πέμπτο του κεφάλαιο ότι είναι εσφαλμένο αφού στηρίζεται σε ανεπαρκείς υποθέσεις για την πραγματική λειτουργία

του μηχανισμού της αγοράς που αφορούν την δομή και λειτουργία των κινήτρων, τον ρόλο των τιμών, την καινοτομική δραστηριότητα κ.ά. Ο συγγραφέας, με ακρίβεια, αναλύει αυτές τις αδυναμίες και πείθει τον αναγνώστη για την ανάγκη επέκτασης ή/και μετατροπής του ανταγωνιστικού υποδείγματος ώστε να ληφθούν υπ' όψη νέες σημαντικές εμπειρικές καταστάσεις και αποτελέσματα. Χαρακτηριστικό της εργασίας του είναι ότι έχει επικεντρώσει την ανάλυσή του στην οργανωμένη μεγάλη πολυμετοχική επιχείρηση που, όπως παρατηρεί, μπορεί να έχει προϋπολογισμό μεγαλύτερο από αυτόν μιας μικρής χώρας. Αφήνει όμως εκτός εξετάσεως και ακαθόριστη την σημασία των μικρομεσαίων επιχειρήσεων ενώ η δράση και ο ρόλος τους είναι εμφανής σε πολλές περιπτώσεις όπως είναι η συγκέντρωση και η επεξεργασία λεπτομερειακών πληροφοριών όχι μόνο για την παραγωγή αλλά και για την διακίνηση και προώθηση των αγαθών. Στην ανάλυσή του επίσης παραμελεί την σημαντική δράση και συμβολή του επιχειρηματία που σε πολλές οικονομίες, κυρίως μικρού μεγέθους ή υπό ανάπτυξη, ενισχύει τον σχεδιασμό και την λειτουργία των κινήτρων και εξασφαλίζει αποτελεσματικότερη λήψη αποφάσεων.

Στο έκτο κεφάλαιο ο συγγραφέας επιχειρεί να δείξει ότι ο ρόλος των τιμών είναι "υπερ-εκτιμημένος" στο υπόδειγμα της ανταγωνιστικής ισορροπίας. Θεωρεί την υπόθεση ότι τα οικονομούντα άτομα (παραγωγοί και καταναλωτές) λαμβάνουν όλες τις αναγκαίες πληροφορίες για την αγορά και τις συνθήκες παραγωγής και κατανάλωσης δια μέσου του ύψους των τιμών, ως ανεπαρκή και μακριά από την πραγματικότητα. Εάν στο πλαίσιο των τιμών αγαθών και υπηρεσιών στραφεί η προσοχή μας στον τόκο και τον ρόλο των τραπεζών τα πράγματα εκφεύγουν ακόμη από τον έλεγχο που υποτίθεται βάσει του υποδείγματος Arrow — Debreu ότι υπάρχει στην ανταγωνιστική οικονομία. Η κατανομή των κεφαλαίων στην πραγματικότητα δεν γίνεται βάσει των αναμενόμενων προσδοκιών κέρδους σε καθεστώς πλήρους γνώσης και βεβαιότητας για το παρόν και το μέλλον που υποθέτει το εν λόγω υπόδειγμα. Η κατανομή αυτή επηρεάζεται από μεταβλητές όπως είναι η φήμη της επιχείρησης, η αναμενόμενη χρηματοπιστηριακή της αξία, κ.λπ. Ο ρόλος του χρηματοπιστηρίου ορθά από τον Stiglitz χάνει την πρωτοκαθεδρία του στην κατανομή των κεφαλαίων προς επένδυση όχι μόνο λόγω της διαστρεβλωτικής πληροφόρησης που ενδέχεται να έχουν οι μικροεπενδυτές αλλά, και γιατί διαφέρει η εκτίμηση των οικονομικών από τους κοινωνικούς κινδύνους των επενδύσεων.

Ένα άλλο θέμα που εξετάζει στο κεφάλαιο αυτό είναι η μη εμπειρική επαλήθευση της υπόθεσης του υποδείγματος Arrow — Debreu για την ύπαρξη πλήρους συνόλου αγορών που να καλύπτουν όχι μόνο τα σημερινά αλλά και τα μελλοντικά αγαθά και υπηρεσίες. Την υπόθεση αυτή που είχε θεωρήσει ως μη ρεαλιστική και ως υπόθεση που χρησιμοποιήθηκε χάριν της μαθηματικής παρουσίας ο Grandmont (1977, σ. 536), ο Stiglitz έχει δείξει με σχετικές του εργασίες ότι οδηγεί σε διαστρεβλωτικά συμπεράσματα όχι μόνο ως προς την εμφάνιση της ανεργίας αλλά και της λειτουργίας ατελώς ανταγωνιστικών αγορών που στην ουσία κυριαρχούν στον μηχανισμό της αγοράς.

Στο έβδομο κεφάλαιο ο συγγραφέας αναλύει την πραγματική υφή του ανταγωνισμού σε αναφορά με την διαδικασία της "διεκδίκησης των αγορών", της καινοτομικής δραστηριότητας και της συλλογής και επεξεργασίας πληροφοριών.

Αυτό που επιδιώκει να αποδείξει είναι ότι το υπόδειγμα Arrow — Debreu δεν αντικατοπτρίζει επαρκώς την φύση και τον ρόλο του ανταγωνισμού στην πραγματική οικονομία. Επίσης, επιζητεί να δείξει ότι στις πραγματικές αγορές που λειτουργούν κάτω από συνθήκες ατελούς ανταγωνισμού και προκαλούν σημαντικά προβλήματα, ο σοσιαλισμός της αγοράς δεν αποτελεί το καλύτερο "φάρμακο" για την επίλυση τους.

Στο δεύτερο τμήμα αυτού του κεφαλαίου επισκοπεί τις θετικές και αρνητικές συνέπειες του "ανταγωνισμού της διεκδίκησης" και υποδεικνύει ότι υπάρχουν εμπειρικές περιπτώσεις όπου το μονοπώλιο δεν οδηγεί σε αναγκαστική μείωση της αποδοτικότητας και την εμφάνιση υπερκερδών. Η καθιέρωση μετρίων και μη προσελκυστικών για ανταγωνιστές κερδών είναι η ερμηνευτική μεταβλητή λειτουργίας του ατελούς ανταγωνισμού, όπως θεωρεί ο συγγραφέας, και ειδικότερα στις περιπτώσεις "διαφιλονικυμένων αγορών". Η ιδέα αυτή περί μη "προκλητικού" ή μετρίου ύψους κερδών δεν είναι βέβαια καινούργια στην μικροοικονομική αφού την είχε προ πολλού διατυπώσει ο Kaldor (1935), αλλά ο Stiglitz την χρησιμοποιεί για να οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν περιπτώσεις όπου η οικονομική πολιτική του κράτους που αποσκοπεί στην διαφύλαξη του ανταγωνισμού "δεν είναι μόνο περιττή, αλλά κάνει και κακό" (σ. 169).

Έχοντας έτσι δείξει ο συγγραφέας στα πρώτα τμήματα του 7^{ου} κεφαλαίου του τις θεωρητικές αδυναμίες που συνοδεύουν τις υποθέσεις που εισάγει και χρησιμοποιεί το υπόδειγμα της ανταγωνιστικής γενικής ισορροπίας, έρχεται στο τελευταίο τμήμα να συζητήσει ορισμένες πολιτικές ανταγωνισμού που έχουν εφαρμοσθεί στις ΗΠΑ με απώτερο σκοπό να υποδείξει ορισμένες αδυναμίες τους που θα πρέπει να αποφύγουν χώρες (και ειδικότερα οι πρώην σοσιαλιστικές), που επιδιώκουν να καθορίσουν διάφορες πολιτικές ενίσχυσης του ανταγωνισμού.

Στο όγδοο κεφάλαιο αναλύονται δύο σημαντικά θέματα: Το πρώτο αφορά την έλλειψη της καινοτομικής δράσης των επιχειρήσεων στις πρώην σοσιαλιστικές χώρες και ειδικότερα στην παραγωγή καταναλωτικών αγαθών. Κάτι που όπως επισημάναμε σε σχετική εργασία μας (1993) αποτελεί μια από τις σημαντικότερες αιτίες για την αποτυχία αυτού του οικονομικού συστήματος. Το δεύτερο θέμα που εξετάζεται είναι η καθολική απουσία όχι μόνο των κινήτρων για τεχνολογικές καινοτομίες αλλά και των αποτελεσμάτων τους στο υπόδειγμα Arrow — Debreu.

Ο Stiglitz, διερευνά την διασύνδεση μεταξύ των ατελών αγορών και του παρεπομένου ρυθμού τόνωσης της καινοτομικής διαδικασίας. Ασκώντας κριτική στο πόρισμα του Arrow ότι στο μονοπώλιο ενυπάρχει μικρότερη τάση για τεχνολογικούς νεωτερισμούς, δείχνει ότι κάτι τέτοιο δεν συνάγεται από τις εμπειρικές παρατηρήσεις και εξηγεί γιατί σε μια ανταγωνιστική οικονομία είναι δυνατόν να λαμβάνει χώραν υποεπένδυση σε έρευνα και ανάπτυξη. Ταυτοχρόνως όμως παρατηρεί ότι "το πολύ... δύσκολο έργο της σύλληψης ιδεών και της, εξίσου σημαντικής, αποτίμησής τους φαίνεται να είναι πέραν από τις δυνατότητες του κράτους" (σ. 212). Το κενό που υπάρχει στην καινοτομική διαδικασία και όχι αποκλειστικά στην προώθηση νέας τεχνολογίας και το οποίο επισημαίνει ο Stiglitz, δεν υπάρχει στην πλευρά εκείνη της οικονομίας που λειτουργεί με την παρουσία και δραστηριότητα του Σουμπετεριανού επιχειρηματία, ακόμη και με την μορφή της εσωτερικής

επιχειρηματικότητα (intrapreneurship) στις μεγάλες πολυμετοχικές επιχειρήσεις. Ο συγγραφέας όμως δεν συμπεριλαμβάνει στις αναλύσεις του την επιχειρηματική δραστηριότητα με οποιονδήποτε από τις σύγχρονες θεωρίες (δηλ. την νέο — Αυστριακή, την Σουμπετεριανή κ.ά.). Αυτή η αδυναμία είναι ένα από τα αποτελέσματα του υπερβολικού φορμαλισμού των οικονομικών που δεν επιτρέπει την εμφάνιση, λειτουργία και επίδραση παραγόντων που όχι μόνο δεν ανευρίσκονται σε στερεότυπη μορφή αλλά έχουν και ποικίλες δραστικές επιδράσεις, όπως είναι το "φαινόμενο" της επιχειρηματικότητας.

Το πρότυπο υπόδειγμα Agow — Debreu, εκτός των άλλων, δίνει μια περιγραφή των στοιχείων και της διαδικασίας που συνιστούν την αποκεντρωτική λήψη των αποφάσεων. Ο Stiglitz στο 9^ο κεφάλαιο επιχειρεί να δείξει ότι αυτή η διαδικασία όχι μόνο είναι περιορισμένης εμβέλειας, αλλά και σε σημαντικό βαθμό εκφεύγει από την πραγματικότητα. Επίσης στόχος του σε αυτό το κεφάλαιο είναι να παρουσιάσει και να εξετάσει τα βασικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα της συγκέντρωσης και αποκέντρωσης στην λήψη των οικονομικών αποφάσεων. Μια σημαντική αδυναμία του συγκεντρωτικού συστήματος λήψης αποφάσεων που ορθά τονίζει ο συγγραφέας είναι η δυνατότητα εμφάνισης αναξιοκρατίας. Επισημαίνει ότι "εάν ο πλέον υψηλόβαθμος μάνατζερ αποκτήσει περισσότερη εξουσία, δηλαδή μεγαλύτερη δυνατότητα να διορίζει τους διαδόχους του (τόσο στα ανώτερα όσο και στα κατώτερα επίπεδα), τότε, εάν αυτός είναι καλός, η αναμενομένη μέση ικανότητα της διάδοξης οργάνωσης θα είναι υψηλότερη. Αλλά, αντίστοιχα, εάν το άτομο που κατέχει την κρίσιμη θέση στη λήψη αποφάσεων είναι κακό, τότε η αναμενομένη μέση ικανότητα της διάδοξης οργάνωσης θα είναι χαμηλότερη" (σ. 225). Όπως έχουμε δείξει σε σχετικές μας μελέτες (Karayiannis, 1995, Drakopoulos, Karayiannis, 1999), εάν η κυβέρνηση μπορεί να επιλέγει διευθυντικά στελέχη των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών βάσει μη αντικειμενικών κριτηρίων, τότε ακόμα και η πιο μικρή αναξιοκρατική επιλογή θα οδηγήσει σε μείωση της αποτελεσματικότητας. Η επισήμανση αυτή είναι ένα ηχηρό καμπανάκι που προειδοποιεί αυτούς που προτιμούν την συγκεντρωτική εξουσία, προειδοποιώντας στην ουσία ότι θα πρέπει πρώτα να εξευρεθούν μηχανισμοί άριστης επιλογής των ικανοτήτων των ατόμων και τότε μόνο να αναλαμβάνουν στη συνέχεια υψηλές εξουσίες και αρμοδιότητες σε αυτά.

Κύριο βάρος στην ανάλυση αυτού του κεφαλαίου ρίχνει ο Stiglitz στην επίδραση των διαφόρων μορφών οργάνωσης στην ποιότητα της λήψης οργανωτικών αποφάσεων, θέμα που τον απασχόλησε σε μια σειρά δημοσιευμάτων του σε συνεργασία με τον Sah. Η βασική του πρόταση είναι ότι η αποτελεσματικότερη οργάνωση είναι αυτή όπου κυριαρχούν μεικτές δομές λήψης των αποφάσεων, δηλαδή υπάρχει μια πολυαρχία για την λήψη των αποφάσεων, οι βασικές μονάδες όμως της οποίας αποτελούνται από ιεραρχικές δομές. Θεωρεί ότι η οργάνωση πολλών πολυμετοχικών επιχειρήσεων προσιδιάζει αυτή την μεικτή οργάνωση λήψης αποφάσεων. Είναι φανερόν ότι ο συγγραφέας όχι μόνον επικεντρώνει την ανάλυση του στις μεγάλες και οργανωμένες δομές λήψης οικονομικών αποφάσεων (δηλ. μεγάλες επιχειρήσεις), αλλά και προβάλλει θετικά στοιχεία και χαρακτηριστικά λειτουργικότητας τους που μπορεί και να μην ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα.

Το κρίσιμο θέμα της ιδιωτικοποίησης που απασχολεί όχι μόνον τις οικονομίες των πρώην σοσιαλιστικών χωρών αλλά και άλλες οι οποίες ακολουθώντας τις σοσιαλιστικές επιταγές είχαν προχωρήσει σε κρατικοποιήσεις σημαντικών παραγωγικών δραστηριοτήτων, απασχολεί τον Stiglitz στο 10^ο κεφάλαιο. Βασικός του στόχος είναι να διερευνήσει τις συνθήκες και καταστάσεις κάτω από τις οποίες οι ιδιωτικοποιήσεις θα επιτύγχαναν να αυξήσουν την αποτελεσματικότητα των επιχειρήσεων αλλά και να εξασφαλίσουν πλήρη πρόσοδο στο κράτος.

Διερωτώμενος εάν υπάρχει σημαντική διαφορά μεταξύ μιας δημόσιας εταιρείας και μιας πολυ-μετοχικής που διοικείται από μάνατζερ, παρατηρεί ότι η διαφορά είναι σχετικά μικρή αρκεί και στην πρώτη μορφή ιδιοκτησίας των επιχειρήσεων να έχει θεσμοθετηθεί και καθορισθεί ένα πλέγμα κινήτρων και ελέγχου που θα αυξάνει την αποτελεσματικότητα. Κάτι τέτοιο όμως είναι δύσκολο να λάβει χώρα, αφού όπως ορθά τονίζει, σε αυτές τις επιχειρήσεις "κανείς δεν έχει κίνητρο να σχεδιάσει αποτελεσματικές δομές κινήτρων" (σ. 242). Αφού με αυτό τον τρόπο επισημαίνει ένα θεμελιώδες μειονέκτημα των δημοσίων επιχειρήσεων ο συγγραφέας στο υπόλοιπο τμήμα του κεφαλαίου αυτού ασχολείται με δύο θέματα: (α) αναλύει τις γενικές θεωρητικές αρχές που θα πρέπει να ακολουθηθούν στην πορεία της ιδιωτικοποίησης, και (β) εξετάζει κάποια θέματα που απασχολούν την στρατηγική ιδιωτικοποίησης των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης.

Στο πλαίσιο ανάλυσης του πρώτου θέματος, παρέχει ενδιαφέρουσες προτάσεις που θα πρέπει να προσεχθούν από τους υπευθύνους της πορείας των ιδιωτικοποιήσεων και στην χώρα μας. Παρατηρώντας ότι δεν είναι δυνατόν να υπάρξει "ιδανικό κράτος" και συνεπώς δεν μπορούμε μετά βεβαιότητας να συναγάγουμε ότι η κρατική παρέμβαση βελτιώνει την κατανομή των πόρων (σς. 248-9), τονίζει ότι ένα σημαντικό πλεονέκτημα των ιδιωτικοποιημένων επιχειρήσεων είναι να σταματήσουν να λειτουργούν με "χαλαρόν ή ελαστικό προϋπολογισμό" - μια αδυναμία των δημοσίων επιχειρήσεων που είχε προ πολλού αναλύσει και τονίσει ο Janos Kornai (1986).

Στο επόμενο κεφάλαιο, στηριζόμενος στο θεωρητικό πλαίσιο που είχε αναπτύξει στις προηγούμενες σελίδες, επιχειρεί να δείξει τι πήγε στραβά στο "σοσιαλιστικό πείραμα". Παρουσιάζει τις παραλείψεις, αδυναμίες και λάθη μικροοικονομικής κυρίως υφής και χαρακτήρα που έλαβαν χώραν στα πρώην σοσιαλιστικά κράτη και αφορούν: την ανεπάρκεια των κινήτρων, τις στεγανότητες στην ροή των πληροφοριών, στην απροθυμία ανάληψης κινδύνων, κ.ά.

Στο 12^ο κεφάλαιο ο συγγραφέας επανέρχεται σε μια ακόμη ατέλεια του ανταγωνιστικού υποδείγματος των Arrow — Debreu, αυτήν που αφορά την λειτουργία μιας ρεαλιστικής αγοράς κεφαλαίων. Στόχος του στο κεφάλαιο αυτό είναι να δημιουργήσει ένα πλαίσιο συζήτησης με απώτερο σκοπό να επισημάνει τον κεντρικό ρόλο που διαδραματίζουν στην οικονομία οι μηχανισμοί ελέγχου του χρηματοπιστωτικού συστήματος και η κρατική παρέμβαση στην λειτουργία της χρηματοπιστωτικής αγοράς. Αφού αναλύει με σαφήνεια τον τρόπο λειτουργίας αυτών των θεσμοθετημένων αγορών στις Η.Π.Α., στο τελευταίο τμήμα, σκιαγραφεί με ποιον τρόπον οι πρώην σοσιαλιστικές χώρες θα διδαχθούν από τις δυσλειτουργίες των χρηματοπιστωτικών αγορών που λειτουργούν.

Δυο βασικά θέματα θεωρούμε ως πολύ ενδιαφέροντα και σημαντικά στα επιχειρήματα, τις παρατηρήσεις και υποδείξεις που κάνει ο συγγραφέας για την λειτουργία του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Το πρώτο αφορά την σύσταση του για επαρκή διαχωρισμό μεταξύ του χρηματοπιστωτικού τομέα και του παραγωγικού τομέα της οικονομίας ώστε να αποφεύγονται οι "εσκεμμένες κρίσεις" (σσ. 308-9) - μια σύσταση που είχε πρωτοδιατυπωθεί από τον Thorstein Veblen στην πρωτοποριακή και διορατική εργασία του *The Theory of Business Enterprise* (1904, σσ. 18-9, 128-30). Το δεύτερο αφορά την απεμπλοκή του πολιτικού συστήματος και των πολιτικών από την οικονομική επιρροή ενδιαφερομένων μερών (σσ. 306-7, 313). Θα λέγαμε σύμφωνα με τον όρο που χρησιμοποιείται στην πολιτική μας ζωή, στην απόρριψη και εξάλειψη της "διαπλοκής" της πολιτικής και οικονομικής ζωής.

Στο 13^ο κεφάλαιο ο συγγραφέας προχωρεί στην εξέταση ερωτημάτων και θεμάτων που αφορούν τον οικονομικό ρόλο του κράτους. Επισημαίνει ότι η κρατική ιδιοκτησία των μέσων παραγωγής δεν εγγυάται πλήρη ισοκατανομή εισοδήματος. Αυτή η επισήμανση έχει σημαντική βάση αφού όπως έχει διαπιστωθεί, η νομενκλατούρα κάθε κομματικού κράτους φροντίζει ώστε τα μέλη της να απολαμβάνουν ύψος εισοδήματος υπεράνω των άλλων και αδικαιολόγητο από οικονομική αιτία και σκοπιμότητα. Δηλαδή, καθορίζεται για τα μέλη της άρχουσας κυβερνητικής τάξης ένα ύψος εισοδήματος υψηλότερο του μισθού αποτελεσματικότητας που κινητοποιεί τον εργαζόμενο να μεγιστοποιήσει την προσπάθεια εργασίας του. Πολλές φορές αυτός ο υψηλότερος μισθός ατόμων που εμπλέκονται με την κρατική διαχείριση έχει παραπλανητικά δικαιολογηθεί ως "μισθός κοινωνικής αποδοχής". Ο Stiglitz όμως δεν φαίνεται να συμερίζεται την ισχύ και λειτουργικότητα ενός τέτοιου είδους μισθού που όμως σε πολλά κράτη φαίνεται ότι ισχύει.

Αποτελεί ουτοπία η καθολική απομάκρυνση του κράτους από την οικονομική ζωή όπως ιστορικά διαπιστώνεται. Για τον λόγον αυτόν ο συγγραφέας χωρίς να φθάνει την ακραία θέση των νεοφιλελευθέρων οικονομολόγων προτείνει η κρατική παρέμβαση να φθάνει μέχρι του σημείου όπου τα οφέλη που προκύπτουν από αυτήν υπερτερούν όχι μόνον του κόστους της αλλά και να εξαλείφουν το φαινόμενο των "δωρεάν επιβατών", δηλαδή των ατόμων που απολαμβάνουν χωρίς να προσπαθούν.

Στο 14^ο κεφάλαιο ο Stiglitz συνεχίζει την ανάλυσή του επιχειρώντας να "απομυθοποιήσει" ουσιαστικές προτάσεις και θέσεις της ανταγωνιστικής αγοράς και του σοσιαλισμού της αγοράς με τα εξής επιχειρήματα: (α) Οι τιμές δεν είναι το ουσιαστικότερο πληροφοριακό υλικό που χρειάζονται τα οικονομούντα άτομα. (β) Οι κοινωνικοποιημένες επιχειρήσεις δεν λειτουργούν επιχειρώντας την μεγιστοποίηση της γενικής ευημερίας αλλά την ευημερία των εργαζομένων σε αυτές. (γ) Δεν είναι εφικτός ο πλήρης σχεδιασμός και συντονισμός της παραγωγής αναρίθμητου πλήθους αγαθών και υπηρεσιών που κυκλοφορούν στην αγορά. (δ) Η αποκέντρωση είναι αναπόφευκτη εάν επιδιώκεται η επεξεργασία του πλήθους των πληροφοριών που διαχέονται στην οικονομία. (ε) Η μορφή ιδιοκτησίας δεν είναι και η αποκλειστική αιτία αθροισμού ενός αποτελεσματικού επιπέδου προσπάθειας των ατόμων. Μια άλλη θέση που επίσης θέλει να καταρρίψει ο συγγραφέας αφορά την επιλογή μεταξύ των δύο συστημάτων, της οικονομίας της αγοράς και του σοσιαλισμού. Προτείνει να επιλεγεί ένα ενδιάμεσο, μεταξύ αυτών των δύο, σύστημα, στο οποίο

όμως να έχουν θεσπισθεί νέοι θεσμοί και οργανισμοί και ένα μείγμα κρατικής και ιδιωτικής λειτουργίας της οικονομίας που να μην επαναλαμβάνει τα μειονεκτήματα των άλλων δυο συστημάτων. Θα προσθέταμε σε αυτή την ορθή σύστασή του ότι θα πρέπει αυτό το σύστημα να έχει διαφορετική υφή για τις διάφορες χώρες αφού για την σύστασή του θα πρέπει να λαμβάνονται υπ' όψη οι φιλοσοφικές, ηθικές, κοινωνικές, πολιτιστικές και ιστορικές καταβολές της κάθε διαφορετικής κοινωνίας στην οποία θα εφαρμοσθεί.

Το προτελευταίο του κεφάλαιο ο συγγραφέας το διαθέτει για να παρουσιάσει απτά διδάγματα που αντλούνται από την "οικονομική της πληροφόρησης" και τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε θεωρητικό επίπεδο αλλά και στην λήψη αποφάσεων οικονομικής πολιτικής, όπως π.χ. ότι η κρατική πολιτική θα πρέπει να διασφαλίζει ανταγωνιστικό πλαίσιο λειτουργίας της οικονομίας, το κράτος θα πρέπει να θεσπίζει λειτουργικούς θεσμούς και νόμους που θα οριοθετούν "κανόνες παιχνιδιού" ίδιους για όλα τα οικονομούντα άτομα, κ.λπ.

Στο τελευταίο του κεφάλαιο ο Stiglitz προχωρεί σε ορισμένες "φιλοσοφικές θεωρήσεις" που αφορούν σημαντικά θέματα οικονομικής συμπεριφοράς των ατόμων και οικονομικών μεταβλητών, όπως η επίδραση του ανταγωνισμού στην "φύση" του ανθρώπου, ο ρόλος του αλτρουισμού και της συνεργασίας των ανθρώπων, κ.ά. Κάνοντας σχετικές προτάσεις για την βελτίωση όχι μόνο της οικονομικής αλλά και της κοινωνικής ζωής ο συγγραφέας χρησιμοποιεί κανονιστικές θέσεις που έχουν σκεφθεί οι περισσότεροι άνθρωποι που δεν βλέπουν με "καλό μάτι" για το μέλλον της ανθρωπότητας την υποδούλωση του ανθρώπου και του πνεύματος στην ύλη. Ένα άλλο θέμα που θίγει με σαφήνεια στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου του είναι η ιδέα των Alchian, Friedman (1953, σσ. 19-20) ότι οι επιχειρήσεις που επιβιώνουν και αναπτύσσονται είναι αυτές που συνειδητά επιχειρούν να μεγιστοποιήσουν τα κέρδη τους. Ο συγγραφέας θεωρεί ότι στην οικονομική ζωή δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι ισχύει μια μονοσήμαντος ex post εξελικτική διαδικασία εν είδει "φυσικής", αλλά απαιτείται μια ex ante διαπίστωση που όμως περιλαμβάνει πολλές μεταβλητές και παράγοντες και λαμβανομένου υπ' όψη ότι "κάθε διαδικασία επιλογής, είναι ατελής" (σ. 375).

Κλείνοντας την εργασία του ο Stiglitz προτείνει να μελετηθούν νέες μορφές οικονομικής συνεργασίας που να ενέχουν μεγαλύτερη εργατική συμμετοχή και ιδιοκτησία έτσι ώστε, όπως λέει στα συμπεράσματά του, να αναζητηθούν νέοι δρόμοι λιγότερο ταξιδεμένοι αλλά περισσότερα υποσχόμενοι για την ανθρώπινη ευημερία.

Κεντρικό μήνυμα της παρουσιαζόμενης εργασίας είναι ότι το υπόδειγμα Arrow — Debreu δεν προσφέρει ικανοποιητική της αγοράς και, έτσι, μια σοσιαλιστική οικονομία που απλώς μιμείται το υπόδειγμα της οικονομίας της αγοράς, αλλάζοντας μόνο το "σε ποιόν ανήκουν" οι εταιρείες, δεν μπορεί να αναμένεται να τα καταφέρει καλά (σ. 149). Ο Stiglitz, σε μεγάλο βαθμό χρησιμοποιεί τις αδυναμίες του προτύπου υποδείγματος ανταγωνιστικής γενικής ισορροπίας για να διαγνώσει τις περιπτώσεις όπου οι κρατικές οικονομικές παρεμβάσεις, ενέργειες και δραστηριότητες μπορεί να έχουν ένα αποτέλεσμα παρόμοιο με αυτό που επιτυγχάνουν οι ιδιωτικοί φορείς. Γι' αυτό και ίσως ένας

τίτλος "Κριτική του συγχρόνου υποδείγματος ανταγωνιστικής οικονομίας" να ήταν περισσότερο κατατοπιστικός για τον αναγνώστη από τον τίτλο που διάλεξε για την εργασία του ο συγγραφέας.

Το παρόν βιβλίο κάλλιστα μπορεί να χαρακτηριστεί ως το σύγγραμμα που αναλύει τα σύγχρονα "σύνορα" του πυρήνα της Οικονομικής Επιστήμης. Οι τελειόφοιτοι των οικονομικών σχολών αλλά και οι μεταπτυχιακοί σπουδαστές και οι συνάδελφοι θα πρέπει να το θεωρήσουν ως απαραίτητο ανάγνωσμα για την ενημέρωσή τους ως προς το όριο δυνατοτήτων της επιστήμης μας σε σχέση με την πραγματικότητα. Επίσης, το τμήμα της εργασίας του που θα ενδιαφέρει όλους γενικά τους οικονομολόγους και σχετικά ενδιαφερομένους είναι αυτό που ασχολείται με τις ανεπάρκειες της σύγχρονης νεοκλασικής θεώρησης και πώς αυτές συνδέονται με την αποτυχία του υποδείγματος του σοσιαλισμού της αγοράς.

Βιβλιογραφία

- Καραγιάννης Α.Δ. (1988) *Γενική Οικονομική Ισορροπία: Κριτική Ανάλυση του Σύγχρονου Υποδείγματος*, Πειραιάς: Σταμούλης.
- Drakopoulos, S., Karayiannis, A.D. (1999) "Towards an Economic approach to Imperfect Meritocracy", *Bulletin of Economic Research*, Τόμ. 51, Νο 2.
- Friedman, M. (1953) "The Methodology of Positive Economics", στο M. Friedman *Essays in Positive Economics*, Chicago: University of Chicago Press.
- Grandmont, J. (1977) "Temporary General Equilibrium", *Econometrica*, April.
- Karayiannis, A.D. (1993) "Entrepreneurship and the Transition from Socialism to a Free Market Economy", *International Journal of New Ideas*, Τομ. II, Νο 2.
- Karayiannis, A.D. (1995) "Imperfect Meritocracy and inefficiency", *Rivista Internazionale di Scienze Economiche e Commerciali*, Τομ. 42, Νο 4.
- Kaldor, N. 1935) "Market Imperfection and Excess Capacity", *Economica*, Τομ. II.
- Kornai, J. (1986) "The soft budget constraint", *Kyklos*, τευχ. 39, περιλαμβάνεται ως κεφ. 2 στο J. Kornai, *Όραμα και Πραγματικότητα — Κράτος και Αγορά*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1993.
- Shubik, M. (1977) "Competitive and Controlled Price Economies: the Arrow — Debreu model revisited" στο G. Schwodiauer (επιμ.) *Equilibrium and Disequilibrium in Economic Theory*, D. Reitel, Pub. 1978.
- Veblen, T. (1904) *The Theory of Business Enterprise*, New Jersey: A.M. Kelley, 1975.